

Himni su zapravo sažetak Tomine euharistijske teologije, odnosno *in nuce* izriču njegovu cjelokupnu teologiju.

Tako himan »Klanjam ti se smjerno« posebno lijepim izričajima donosi tu igru Božje prisutnosti i odsutnosti, razotkrivenosti i otkrivenosti: »Tajni Bože naš, što pod prilikama tim se sakrivaš.« Usudio bih se reći da u tim stihovima dolazi do izražaja činjenica Božje galantnosti, džentlmenstva: darivanja u nenametljivosti, u skrivenosti. Ili, susrećemo muku vjere koja podrazumijeva nedostatnost, malaksalost čovjekova bića da obuhvati otajstvo: »Vid i opip, okus varaju se tu (glagos *deficere* – malaksati, nedostajati često se pojavljuje u himnima), ali »dosta je što čuh« – »sed auditu solo tute creditur«. U himnima također prevladava hvala, kao u himnu »Lauda Sion«, gdje ona spram Boga nikad nije dovoljna, Bog je veći od svake hvale: »Quia maior omni laude, nec laudare sufficis.« Tu Toma zgodno pjeva kako ta hvala treba biti i hvala duha, »mentis jubilatio«. Kao da je duh sada pozvan manje spoznavati, a više hvaliti, na tragu ideje kušanja.

No, ne samo spoznaja, nego i sve, pa tako i samo kušanje, ostaje slamnato pred golemim Božjim otajstvom, kako je to i sam Toma doživio pred kraj svojega života u poznatom mističnom doživljaju, tvrdeći da je sve što je napisao poput slame: »Mihi videtur ut palea«. Time Toma nije htio obescijeniti svoju teologiju ni svoje pjesništvo. Ali je zato izrekao svu krhkost, nedostatnost i poniznost čovjekova umovanja i kušanja, umovanja i kušanja koje ništa drugo i ne može biti

nego slama, ali slama na kojoj sam Bog, koji je isto tako krhak, malen i slamnat u ovom svijetu, žarko želi počivati te se tako uprisutnjavati. Jer, on je i nama ostavio na dar slamnato, krhko, nježno čudo svoje prisutnosti u prilikama kruha i vina: »Panis angelicus... O res mirabilis: manducat Dominum pauper, servus et humilis.«

Ovdje treba posebno zahvaliti samom autoru knjige, Janu-Heineru Tücku, mojemu kolegi iz časopisa *Communio*, koji je spremno financijski podržao prijevod knjige na hrvatski jezik. Isto tako zahvalnosti ide i dr. sc. ocu Anti Gavriću, provincijalu Hrvatske dominikanske provincije, koji je spremno prihvatio objaviti ovu knjigu kao prvu u nizu Biblioteke Instituta sv. Tome Akvinskoga »Duhovni život«.

Vjerujemo da će ova knjiga pridonijeti ponovnom proučavanju teološke misli Toma Akvinskoga u Hrvatskoj.

Ivica Raguz

Thomas Ruster – Heidi Ruster

Bis dass der Tod euch scheidet? Die Unauflöslichkeit der Ehe und die wiederverheirateten Geschiedenen. Ein Lösungsvorschlag (mit einem Geleitwort von Karl Kardinal Lehmann)

– Kösel, München, 2013., 206 str.

Dortmundski dogmatičar Thomas Ruster, o čijem smo kritičkom promišljanju kapitalizma te o njegovoj angelologiji

već pisali, i njegova supruga Heidi Ruster uhvatili se u koštac s možda jednim od najvećih gorućih pitanja današnje Crkve i društva, a to je kriza braka i sve veći broj rastavljenih i ponovno vjenčanih. Uglavnom u Crkvi prevladavaju dvije potpuno suprotne pozicije: prva je službena, katolička, prema kojoj je brak kao sakrament nerazrješiv ugovor između muškarca i žene te je zato svaki drugi brak grijeh; druga polazi od toga, pozivajući se na Kristove riječi (Mt 19, 9) kao i na praksu Pravoslavne crkve koja dopušta drugi brak, da mogu postojati određeni razlozi zbog kojih se prvi brak može razriješiti te vjernici mogu ući u drugi sakramentalni brak, u kojemu više ne žive u grijehu. Bračni par Ruster pokušava prići problemu i promatrati ga onkraj ovih dviju pozicija. Oni daju svoje prijedloge koji su vrijedni promišljanja. Ovdje ćemo predstaviti teze Thomasa Rustera, jer njegova supruga donosi više primjere iz bračnoga savjetovanja, koji su dakako jako zanimljivi, jer pokazuju svu muku i dramu današnjih brakova, ali kojima se sada ovdje ne ćemo pozabaviti.

U prvom poglavlju Ruster pruža kratku teologiju braka. Ključni pojam za kršćansko razumijevanje braka kao sakramenta jest pojam saveza, ugovora. (str. 50.-56.) Time Ruster odlično pogađa u bit sakramenta braka. Naime, sakrament braka može se razumjeti jedino ako se ima na umu savez Boga s čovjekom, savez Boga s izraelskom narodom. Bog se savezom obvezuje u odnosu na izraelski narod, a to isto čini i izraelski narod u odnosu na Boga. Savez tako obvezuje jednu i dru-

gu stranu, zahtijeva pravednost jednoga spram drugoga. Povijest pak toga saveza jest povijest uvijek novih nepravednosti, nevjernosti od strane izraelskoga naroda. Zato Bog u Starom zavjetu najavljuje novi savez koji će u cijelosti ostvariti savezništvo vjernosti Boga i čovjeka. Ispunjenje toga najavljenog Božjeg saveza s izraelskom narodom jest Isus Krist. Bog se sada, svojim utjelovljenjem, krajnje obvezao biti uz čovjeka i čovjek se obvezao biti s Bogom. Taj se savez konkretno nastavlja u povijesti po odnosu Krista i Crkve, njegova Tijela. Brak tako u svojoj dimenziji ugovora, a on podrazumijeva isključivost i nerazrješivost, jest sakrament Božjega saveza, Kristova saveza ljubavi prema Crkvi. On se, dakle, uvijek sakramentalno živi kada se živi »djevičanski«, ako supružnici, prožeti Kristovim duhom, ne žive za sebe (nedjevičanski), ako nastoje uvijek iznova biti pravedni jedno spram drugoga. (str. 63.-66.)

Posve je razvidno, tvrdi Ruster, da sakrament braka u tim svojim dvjema dimenzijama nužno dolazi u krizu tamo gdje nestaje s obzorja »sakramentalna konfiguracija« (str. 81.-86.), tj. gdje supružnike više ne vodi, ne krijepi i ne prožima ljubav shvaćena na Kristov način, a to je nerazrješivo savezništvo Krista i Crkve, Kristove pravednosti spram Crkve. Ako se tomu pridoda da supružnike više ne vode ni teološka »sredstva priopćavanja«, a to su teološke krjeposti vjere, nade i ljubavi (str. 96.-108.), tada je još više razumljivo zašto se brakovi nalaze u dubokoj krizi. Ako supružnici u krizama ljubavi, prestanu vjerovati jedno drugo-

mu, odnosno prestanu se i čak nadati jedno za drugo, tada dolazi do propasti braka. Ruster uvjerljivo pokazuje kako upravo ideja saveza, ugovora jest ozračje vjere, nade i ljubavi, ozračje koje omogućuje bračni život »dok nas smrt ne rastavi«. U tih nekoliko stranica Ruster je zaista uspio izvrsno sažeti ključne aspekte kršćanskoga shvaćanja braka kao sakramenta.

Ali kriza braka za Rustera puno je dublja. Ona se manifestira ne samo u samoj činjenici sve većeg broja rastavljenih i ponovno vjenčanih, nego u potpuno drukčijemu poimanju naravnoga braka. Katolička teologija polazila je, i danas još uvijek polazi, od pretpostavke jedinstva naravnoga i sakramentalnoga braka, u smislu da čovjek po naravi teži braku, a Crkva samo tu naravnu težnju uzdiže na razinu sakramenta. Ruster je mišljenja da to više ne postoji. To se lako uočava, ako se imaju na umu tri temeljna dobra braka prema katoličkom nauku: trajna vjernost supružnika (*fides*), potomstvo (*proles*) i sakrament ljubavi Krista i Crkve (*sacramentum*). Moderni je čovjek mišljenja da mu brak uopće više nije potrebit kako bi živio ljubav prema svojem partneru, a odrastanje i odgoj potomstva događa se sve više i više izvan samoga braka. Dakle, moderni čovjek, ako već ulazi u brak, tada to čini s posve drugim očekivanjima koja više nemaju nikakve veze s katoličkim poimanjem naravnoga i sakramentalnoga braka. Stoga, zaključuje Ruster, povezivanje »naravnoga braka i sakramentalnoga braka više se ne može pretpostavljati«. (str. 32.)

Tu Ruster dolazi do svoje teze koja glasi da bi se katolička teologija trebala oprostiti od povezivanja naravnoga i sakramentalnoga braka. Stvarnost nam pokazuje da je danas narav braka jednostavno drukčija. Ona u sebi nije više sakramentalna, kako to i dalje pretpostavlja katolički nauk o braku, tvrdeći da među kršćanima ne može postojati nijedan bračni ugovor koji ne bi bio sakrament. (CIC 1055, 2) Koliko je ta poveznica naravnoga i sakramentalnoga braka bila važna u povijesti Crkve, pokazuje i vrlo komplicirana i često kotradiktorna praksa: u strogom smislu za valjanost braka nije potreban ni svećenik, ni molitva, ni Crkva, samo njihov ugovor, privola. To pokazuje i činjenica da Crkva omogućuje nedopuštenim brakovima »sanatio in radice«, čime se samo potvrđuje neobična i danas više neprihvatljiva povezanost naravnoga i sakramentalnoga braka. Ruster dakako pozitivno vrjednuje to povezivanje, napose pod vidom emancipacije žene, ukoliko brak pretpostavlja privolu slobodnih osoba, i muškaraca i žena (protiv tajnih i prisilno sklopljenih brakova). No, danas, tvrdi naš autor, to više ne funkcionira. Vjernici više ne sklapaju bračne ugovore, kako ih shvaća Crkva. Oni narav braka poimaju potpuno suprotno od onoga što je kršćanski nauk. Štoviše, inzistirajući na povezivanju naravnoga i sakramentalnoga braka, Crkva samo povećava broj rastavljenih. Jer, nemoguće je da su današnji kršćani grješniji od prijašnjih kršćana, a do toga se zaključka nužno dolazi, ako imamo na umu golemi broj rastavljenih u današnjoj Crkvi, što je bilo nezamislivo u

povijesti Crkve. Crkva tako samo gomila grješne i rastavljene kršćane ili pak gomila »poništenje« brakova, što opet ne odgovara stvarnosti. Posebno je ovaj vid jako zanimljiv, premda ga Ruster dalje ne produbljuje. Ruster želi reći kako se danas, također i u Hrvatskoj, enormno povećao broj »poništenja« brakova. A Crkva tu zapravo griješi, tvrdi njemački dogmatičar. Ona olako »poništava« brakove, bračne ugovore, koje zapravo i sami rastavljeni doživljavaju da su bili stvarni brakovi! (str. 189s.) Tako je Crkva osuđena u današnjoj praksi na dvije suprotne krajnosti: sve veći broj rastavljenih i ponovno oženjenih kršćana proglašavati grješnicima i osuđivati ih na grješni život; ili jednostavno njihove bračne ugovore proglašavati »ništavnima«. (str. 120.)

A svemu tomu pridonosi, tvrdi Ruster, ustrajanje Crkve u povezivanju naravnoga i sakramentalnoga braka. Upravo zbog toga treba razlikovati u Crkvi naravni brak, naravni bračni ugovor, s jedne strane, i sakramentalni brak, s druge strane. To podrazumijeva reformu i sadašnjega obreda ženidbe. Naime, u sadašnjem obredu sakrament braka također je naravan, u smislu da sakrament dijele jedno drugom supružnici, pri čemu se uloga svećenika ili đakona reducira na puko asistiranje. A to uopće ne odgovara ni teologiji sakramenata, ni praksi, a to je također protivno Pravoslavnoj crkvi, gdje se s pravom brak shvaća kao sakrament gdje je Krist taj koji po svećeniku dijeli sakramente. Kad bi se dakle reformirao sadašnji obred ženidbe, više bi dolazila do izražaja sakramentalna, kristološka

dimenzija samoga sakramenta. Dakle, ne bi više bio ugovor, privola središnji element sakramenta ženidbe, nego svećenička posvetna molitva. Crkva bi tada mogla razlikovati između naravnoga i sakramentalnoga braka.

Naravni bračni ugovor ne bi imao sakramentalnu težinu. Njega bi zaista dijelili sami supružnici, a Crkva bi tu mogla biti (primjerice određenim blagoslovom) »asistent«. A oni kršćani, koji bi bili upućeni u samu teologiju ženidbe i koji bi to prihvatili, mogli bi primiti sakrament braka, i to na način reformiranoga obreda. Tako Ruster pledira za dvije vrste braka i bračnoga ugovora u Crkvi: jedan naravni, koji bi eventualno podrazumijevao blagoslov, i drugi, sakramentalni.

Ista se logika treba primijeniti i na rastavljene i ponovno oženjene. Naime, Ruster tvrdi da se današnje rastave jednostavno ne mogu opravdavati samo grješnošću supružnika, što bi značilo, kako smo već istaknuli, da je današnji čovjek grješniji nego prije. Treba radije priznati »pluralizaciju neuspjeha« (Karl Lehmann) modernoga čovjeka pa tako i u braku. Današnji brakovi u mnogim slučajevima ne propadaju zbog grješnosti supružnika, nego zbog sve većega utjecaja današnjega društva i njegovih kumira (str. 125.-132.). Brakovi sve više služe tomu modernom kultu lažnih bogova (primjerice bogu karijere ili jednostavno bogu posla zbog kojega se obitelj zapostavlja), čiji je zajednički nazivnik uvijek samo očuvanje (život za sebe, a ne za drugoga; ideologija autentičnosti). Upravo bi se tim rastavljenim vjernicima i ponovno

oženjenima trebalo omogućiti naravni brak, koji bi podrazumijeva zajedničku privolu i blagoslov od strane Crkve. Tako bismo imali nesakramentalni brak, ali koji ne bi bio grješan, nego valjan: »Legalizacija daljnje braka oslobodila bi vjernike od ljage nevaljanosti, nedopuštenosti i grijeha.« (str. 151.) Dakle, u Crkvi treba dopustiti nesakramentalne, a ipak valjane brakove, zaključna je teza našega autora.

Ruster je svjestan da njegov prijedlog predstavlja ne male poteškoće. Prva se poteškoća sastoji u tomu da se njegova teza može shvatiti kao da se time uki- da sakramentalnost samoga braka. No, nakana nije »razriješiti« sakramentalni brak naravnim brakom. Naprotiv, otvaranje mogućnosti naravnoga braka supružnike podsjeća neprestance na nerazrješivost prvoga, sakramentalnoga braka, pri čemu se opet vodi računa o novonastaloj situaciji (str. 192.) Druga poteškoća odnosi se na stvaranje dvoklasne Crkve, jednih vjernika u sakramentalnom braku, a drugih u naravnom braku. Ali, pita se Ruster, nije li to slučaj već sada kad imamo još goru dvoklasnost u Crkvi: vjernika u sakramentalnom braku i onih koji žive u grješnoj bračnoj zajednici. (str. 193s.)

Što reći o ovom vrlo zanimljivom i smjelom prijedlogu? Ponajprije treba pozdraviti ovaj, u današnjoj Crkvi, poprilično neobičan prijedlog, koji nastoji istodobno ostati vjeran katoličkom nauku o braku kao i biti osjetljiv za novonastalu situaciju braka u današnjemu društvu, nudeći konkretne prijedloge i rješenja. Imajući u vidu ovaj hvale vrijede-

dan pothvat, ipak nam se on ne čini prihvatljivim. Navest ćemo neke razloge:

1. Thomas Ruster već je u svojim prijašnjim promišljanima zastupao tzv. »dvokatnu teologiju«, teologiju koja razdvaja nadnarav i narav. Zbog toga smo ga već kritizirali u nekim svojim radovima, jer to ne odgovara katoličkom nauku koja uvijek polazi od poznatoga aksioma: milost ne poništava, nego pretpostavlja i usavršava narav. Rusterova »dvokatna teologija« i ovdje se jasno uočava. Da Crkva prihvati Rusterove prijedloge, u Crkvi bismo imali naravne i sakramentalne brakove. Ali to je protivno samoj naravi Crkve. Crkva, kao Tijelo Kristovo, jest zajednica sraslosti naravi i nadnaravi, ona je ljudska, a opet neodvojivo božanska, Kristova zajednica. Zato u Crkvi ne može postojati nijedna naravna stvarnost koja ne bi bila istodobno nadnaravna. Crkvi vjernik pristupa ne zato da bi ostao u području naravi, nego da bi ušao u područje Kristovo, područje nadnaravnoga, milosnoga. Isto tako kad vjernik od Crkve traži blagoslov, on traži blagoslov koji će ga izdići iznad naravnoga u nadnaravno. Drukčije, dakle, ne može biti ni s brakom. Štoviše, to se još više odnosi na brak. Naime, u braku se radi o ljubavi dvoje vjernika. Tu ljubav u svojem krilu Crkva ne može proglasiti obično naravnom ljubavlju i kao takvu je učiniti valjanom. Ljubav u Crkvi ili je nadnaravna, Kristova, ili uopće nije ljubav. Crkva ne može blagosloviti nešto, a kamoli ljubav kao takvu, da ostane samo naravnom! To bi bila neka vrste shizofrene Crkve, Crkve koja čini nešto što se protivi njezinu temeljnom poslanju. Cr-

kva bi bila više iskrena, kad bi tim vjernicima koji bi željeli samo naravni brak, naravnu ljubav, poručila da od nje ne traže blagoslov, nego da svoj naravni brak ostvaruju u nekim drugim necrkvenim okvirima.

2. I Ruster, poput mnogih drugih teologa, zapravo čini pogrešku koja se često pojavljuje u povijesti: uzrok krive prakse jest krivi nauk. Dakle, treba mijenjati nauk kako bi se popravila i promijenila praksa, pozivaju nas zagovornici takva stajališta. Premda to Ruster izričito ne namjerava, tj. ne niječe nerazrješivost braka, ipak i on nastoji promijeniti postojeći katolički nauk o sakramentu braka. Ne želimo reći da u mnogim slučajevima zaista krivi nauk utemeljuje krivu praksu. No, glede rastava, mišljenja smo da za to kriv nije nikako katolički nauk, u Rusterovu smislu da Crkva podrazumijeva naravni brak koji više ne postoji. Isto tako, činjenica postojanja sve više rastavljenih i ponovno vjenčanih uopće nije razlog da se promijeni postojeći nauk Crkve. Kako je i sam Ruster istaknuo, vjernici se danas više rastaju, jer su više izloženi lažnim bogovima ovoga svijeta. Dakle, nije rješenje u tomu da se mijenja nauk Crkve spram činjenice rastavljenih, nego da se Crkva kao takva hrabrije i snažnije suprotstavlja lažnim bogovima svijeta.

3. I što sad? Ne čini li se naše mišljenje prestrogim, prerigidnim, nemilosrdnim spram tolikih rastavljenih i ponovno vjenčanih? Ne treba li ipak biti milosrdniji spram takvih vjernika? Nije li to u konačnici sam Krist naučavao? Ta i druga pitanja uvijek iznova se postavlja-

ju sadašnjem katoličkom nauku o braku. Ali kršćansko se milosrđe ne krije u odreknuću u od istine, jer uvijek vrijedi: »Istina će vas osloboditi.« To vrijedi konkretno za brak, odnosno točnije za ljubav kako je shvaća kršćanska vjera. Vidjeli smo da ljubav u kršćanskom shvaćanju ima i treba imati ugovorni vid: isključivost i vjernost do kraja života, u svim mogućim mijenama života, pa tako i »u dobru i zlu.« Tamo gdje se ljubav lišava te svoje ugovorne dimenzije, odnosno gdje se ona reducira na puki emocionalizam, gdje se drugoga napušta zbog određenih poteškoća, takva ljubav, koliko god bila hvale vrijedna, ne može biti sakramentom Božje, Kristove ljubavi prema čovjeku, prema Crkvi. A moderni bi čovjek upravo to htio od Crkve. On bi htio da Crkva sankcionira njihovu ljubav koja ne samo da nije na razini, nego koja se zapravo protivi Božjoj ljubavi. A to Crkva ne može prihvatiti, ukoliko ne želi samu sebe poništiti.

4. I kakav bi onda stav Crkve trebao biti prema rastavljenima i ponovno oženjenima. Rekao bih da bi trebao biti u skladu s Kristovim stavom prema ženi koja je uhvaćena u preljubu. Krist se u tomu trenutku sagnuo: »Isus se sagne pa stane prstom pisati po tlu.« (Iv 8, 6) Isus se sagnuo, prignuo, želeći svojim tjelesnim stavom poručiti kako je njegov prvotni stav spram čovjekova grijeha, ili bolje rečeno, spram zapletenosti u grijeh, stav suosjećanja, sućuti. On odmah ne osuđuje nego na samom sebi osjeća svu muku i težinu zapletenosti u grijeh, zapletenosti koju čovjek sam ne može razriješiti. Pogotovo je ne može razrije-

šiti na način hladne osude, ravnodušnog uživanja u grijehu drugoga, što čine pismoznanci i farizeji. Umjesto da prvo pogledaju sebe, da zađu u se i da se »sagnu« do preljubnice, oni gledaju samo grijeh drugoga, gledaju izvan sebe. Koji paradoks: oni grješni osuđuju, a Krist bez grijeha ne osuđuje! Nažalost, Crkva i danas nije pošteđena ovakva hladnog i ravnodušnog osuđivanja grijeha drugoga. Često joj nedostaje taj Kristov sagibajući, prigibajući, sućutni stav spram grijeha drugoga. I Crkva tako zapravo zaboravlja, poput pismoznanaca i farizeja, da je i ona sama grješnica, bludnica, koju je Krist oslobodio i otkupio, kako to naglašavaju crkveni oci (»casta metretrix«). Dakle, spram rastavljenih i ponovno oženjenih Crkva mora pokazati svu Kristovu sagibajuću sućut.

Krist se potom »uspravi« i reče: »Ženo, gdje su oni? Zar te nitko ne osudi?« Ona reče: »Nitko, Gospodine.« Reče joj Isus: »Ni ja te ne osuđujem. Idi i odsada više nemoj griješiti.« (Iv 8, 10-11) Krist ne dolazi odmah ženi »uspravljen«, nego »sagnut«. On se prvo saginje, prigiba i tek tada se uspravlja i oslobađa ženu od osude, ali je poziva da više ne griješi. Tako i Crkva, prvo sagnuta i sućutna, a potom zajedno s Kristom uspravljena, smije i treba pozvati rastavljene i ponovno oženjene da više ne griješe. Crkva ne može blagosloviti postojeće stanje rastavljenih i ponovno oženjenih, upravo zato što ta ljubav nije više izričaj one

Kristove ljubavi prema Crkvi, a to je ljubav »u dobru i zlu«, ljubav shvaćena kao agape. »Ne griješiti« značilo bi, u ovom kontekstu, živjeti daljnji život u kajanju i pokori zbog neuspjele prve ljubavi (a nije li kršćanski život svakoga vjernika kajanje i pokora?). Upravo će takav život kajanja i pokore u novom životnom stanju podariti poniznu svijest o vlastitoj krhkosti, nedostatnosti, i ponajviše spriječit će danas tako prošireni stav samoopravdanja. Jer, živimo u kulturi samoopravdanja, gdje se sve i svašta opravdava, a napose vlastita grješnost. Upravo takva kultura samoopravdanja ne može razumjeti da rastavljeni i ponovno oženjeni ne mogu pristupiti sakramentima. A onaj pak vjernik koji zna da čovjek sama sebe ne može opravdati, da jedino Krist opravdava, taj ne će siliti i krojiti Crkvu prema mjeri svojega samoopravdanja, nego će naprotiv opravdanje tražiti u Isusu Kristu, u njegovoj »sagnutoj ljubavi«, ljubavi koja, upravo zato što je ljubav, razotkriva grijehe i poziva na obraćenje te tako daruje novi početak, s Kristom novi početak.

Iako ovaj govor zvuči preoporo i strogo, taj govor proizlazi iz ljubavi i čuva tu istu ljubav, tu krhku ljubav rastavljenih i ponovno oženjenih, ljubav isprepletenu grijehom i milošću (a koja to ljubav nije?). Ta će ljubav moći ostati na tragu Kristove ljubavi, jedino ako se liši samoopravdanja i ako u duhu kajanja i pokore živi od Kristove ljubavi.

Ivica Raguz